

Т. П. Руда

ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО СЛАВІСТА (до 90-річчя від дня народження Григорія Вервеса)

Григорій Вервес

Григорій Давидович Вервес належав до того покоління вчених, яке зростало в тяжких умовах голодного дитинства та воєнного лихоліття, однак завдяки природному таланту й наполегливій праці зуміло досягти значних успіхів і зробити помітний внесок у розвиток вітчизняної, а іноді й світової науки.

Біографія Г. Вервеса багато в чому типова для творчих людей його часу. Він народився 15 квітня 1920 року в с. Петрове (тепер – смт Петрове Кіровоградської обл.) у великій селянській родині, був останньою дитиною вже немолодих батьків. Сім'ї довелося пережити і голодомор 1930-х років, і арешт батька, визнаного ворогом народу. Г. Вервес з юних літ мусив працювати, але школу закінчив, а в 1942 році, уже в евакуації, отримав диплом Об'єднаного українського університету (м. Кзил-Орда, Казахстан).

Учасник Великої Вітчизняної війни, був офіцером-артилеристом, воював на 1-му Українському та 2-му Білоруському фронтах, нагороджений бойовими орденами та медалями.

Ще до війни, навчаючись в університеті, він цікавився слов'янськими культурами. Найглибше вивчав польську мову, любов до якої зміцніла під час перебування у лавах Червоної армії на польських землях.

У 1949 році Г. Вервес захистив кандидатську дисертацію на тему «Адам Міцкевич в українській літературі ХІХ століття» (у 1952 р. вийшла друком монографія за темою дисертаційної роботи). Докторська дисертація Г. Вервеса «Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських відносин 70–90-х років ХІХ століття» також була опублікована 1957 року окремою книгою. У 1962 році Григорій Давидович Вервес здобув звання професора, у 1978 – члена-кореспондента, а в 1995 році – академіка НАН України.

Упродовж багатьох років Г. Вервес був завідувачем відділу слов'янських літератур Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, згуртувавши навколо себе потужний колектив талановитих учених-славістів, більшість з яких були його учнями: Ю. Булаховська, В. Ведіна, В. Захаржевська, Р. Радишевський, В. Моренець, Г. Сиваченко, О. Гайнічери та ін.

Із середини 1960-х він фактично очолив українську славістичну школу і до останніх днів життя залишався її лідером. Григорій Давидович був одним із найвидатніших представників полоністики в Україні, його знали й поважали в європейському науковому світі. Він чимало зробив для підготовки славістичних кадрів: викладав у Київському національному Славістичному університеті (де ініціював створення кафедри полоністики, яку й очолив). У цих навчальних закладах учений читав спецкурси про творчість А. Міцкевича, Ю. Словацького, польських романтиків так званої «української школи». Надзвичайно ерудована людина, чудовий оратор, він умів заволодіти увагою студентської аудиторії, пробудити інтерес і до польської літератури, і до процесу наукового пошуку. Де-хто з його колишніх студентів сьогодні успішно займається

дослідницькою діяльністю на ниві славістики і, зокрема, полоністики. З повагою та доброзичливістю він ставився до своїх молодших колег, завжди був готовий підтримати їх, дати цінну пораду, прочитати, попри значну завантаженість, чужий рукопис, зробити доречні зауваження. Г. Вервес керував роботою аспірантів, брав участь у спеціалізованих радах з питань захисту дисертацій, також часто був опонентом. Автор цих рядків вдячно згадує Григорія Давидовича за відгук на кандидатську дисертацію та безцінну допомогу під час підготовки докторської, науковим консультантом якої він був.

Г. Вервес написав низку фундаментальних монографій, опублікував близько чотирьохсот статей, доповідей, передмов до наукових і художніх видань, рецензій тощо. Проблематика його праць надзвичайно різноманітна: комплексне вивчення слов'янських літератур, методологія сучасного літературознавства (зокрема розробка теоретичних питань компаративістики), міжслов'янські літературні взаємини, українська література в загальнослов'янському та світовому контексті. У низці монографій Григорій Давидович розглянув творчість видатних польських та українських письменників і їхнє місце в історії літературних зв'язків між Україною та Польщею: «Юліуш Словацький і Україна» (1959), «Владислав Оркан і українська література» (1962), «Шевченко і Польща» (1964), «Ярослав Івашкевич: Літературно-критичний нарис» (1978), «Адам Міцкевич: життя і творчість» (1979) та ін. У працях 1980–1990-х років головну увагу науковець приділив загальнотеоретичним проблемам міжнаціональної взаємодії літератур, а також характеристиці багатоманітних і розгалужених взаємин української літератури з іншими слов'янськими та європейськими літературами («В інтернаціональних літературних зв'язках. Питання контексту», 1983; «Польська література і Україна», 1985; «Як література самоутверджується у світі: Дослідження», 1990; «Українці на рандеву з Європою», 1996).

Деякі його монографії та статті були видані польською та російською мовами («Tam, gdzie lkwę falą płyną: Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku», 1972; «Ярослав Ивашкевич: Литературно-критический очерк», 1985 та ін.).

Підсумком багаторічної наукової діяльності вченого стало створення за його ініціативою та участю фундаментального дослідження «Українська література в загальнослов'янському та світовому літературному контексті». Активну участь він брав і в підготовці п'ятитомної «Історії української культури».

За діяльність у галузі полоністики 1972 року Г. Вервеса нагородили медаллю «За заслуги перед польською культурою».

Григорій Давидович поєднував наукову, педагогічну, науково-організаційну та громадську роботи, багато зусиль доклав для поширення і зміцнення міжнародних зв'язків вітчизняної науки. Г. Вервес був заступником голови та головою Українського комітету славистів, членом бюро Міжнародної асоціації з вивчення і поширення слов'янських культур при ЮНЕСКО. Починаючи із середини 1950-х років, він брав участь у багатьох славистичних з'їздах і конференціях, часто їздив у відрядження за кордон, де спілкувався з колегами-славістами.

У своїх доповідях на Міжнародних з'їздах славистів науковець завжди порушував актуальні питання тогочасного літературознавства, що були в центрі уваги на наукових симпозиумах, у колективних студіях і монографічних дослідженнях. Наприклад, на V з'їзді (Київ, 1963) Г. Вервес виголосив доповідь (підготовлену разом з В. Ведіною та Ю. Булаховською) «Українсько-польські літературні взаємини в ХХ ст.». У ній були розглянуті форми зв'язків між національними літературами (переклади, запозичення, співтворчість, особисті контакти, розробка «інонаціональної» тематики тощо), тобто проблеми компаративістики, хоч автори не визнавали цей термін,

як, власне, і таку галузь науки (згідно з тогочасними ідейно-методологічними упередженнями). У доповіді «Традиційне і новаторське в слов'янській поезії ХХ ст.» (VI Міжнародний з'їзд славістів, Прага, 1968 р.), спираючись на широкий матеріал, було висловлено думку про своєрідність творчості відомих слов'янських поетів, її проблематику, поетику, експериментальні пошуки, звернення до традицій класики.

Доцільно також згадати і про взаємини вченого з М. Рильським. Г. Вервес з великою повагою ставився до М. Рильського, підтримку та доброзичливе ставлення якого він відчував уже на початку свого наукового шляху. Максим Тадейович був офіційним опонентом на захисті його кандидатської дисертації в 1949 році. Він високо оцінив деякі праці молодшого колеги; так, у листі до В. Струтинського (10 травня 1959 р.) писав: «З великим задоволенням прочитав я цікаву й змістовну статтю Г. Д. Вервеса "Юліуш Словацький і Україна". Опублікування цієї статті до ювілейної дати буде цінним подарунком нашим читачам». В епістолярній спадщині М. Рильського ім'я Г. Вервеса згадується неодноразово.

У вчених були спільні наукові інтереси, насамперед творчість і життєвий шлях Адама Міцкевича. М. Рильського, як відомо, визнано кращим у слов'янському світі перекладачем «Пана Тадеуша», а також лірики, балад, поем видатного польського поета. Він був автором праці «Поезія Адама Міцкевича», упорядковував і редагував видання українських перекладів творів А. Міцкевича (одне з них, до речі, вийшло друком з передмовою Вервеса).

Григорій Давидович, окрім дисертації та виданої за її темою монографії, написав ще кілька науково-популярних розвідок про польського митця: «Зустріч з Міцкевичем: Літературно-критичний нарис» (1968), «Адам Міцкевич: життя і творчість» (1979). У першій з них він розповів про освоєння поетичної спадщини польського лірика в Україні та надзвичайно висо-

ко оцінив внесок М. Рильського в цю справу; розглянув також питання поезики найкращих ліричних віршів і поем А. Міцкевича, познайомив читача з етапами його життєвого шляху.

У 1972 році вийшла друком монографія Г. Вервеса «Максим Рильський в колі слов'янських поетів» (1981 р. її видали ще й російською мовою в Москві). Це була данина пам'яті вчителю й однодумцю. Тут автор знову порушив питання про певні типологічні риси слов'янської поезії ХХ ст., зупинившись на процесах міжлітературних взаємовпливів (ще раз використавши типово «компаративістську» термінологію – «література, що створює», «література, що сприймає», «диференціюючі та інтегруючі» форми взаємодії тощо, хоча на вимогу часу начебто відмовлявся від «буржуазного трактування теорій впливів»). Проте головне для Г. Вервеса – неповторна творча індивідуальність М. Рильського, багатогранність його особистості та діяльності, місце видатного поета в літературному процесі ХХ ст., його роль у поширенні міжнародних контактів української літератури. Григорій Вервес брав активну участь у підготовці двадцятитомного видання творів М. Рильського, був відповідальним редактором 10-го і 14-го томів.

Його дружина, Галина Кіндратівна Сидоренко, яка викладала на філологічному факультеті КДУ, була відомим теоретиком літератури, авторкою цінних праць із віршознавства. Вона була лагідною, спокійною жінкою, з Григорієм Давидовичем вони були гармонійним подружжям і протягом тривалих років спільного життя навіть зовні стали схожими один на одного. Коли Галини Кіндратівни не стало, Григорій Давидович тяжко переживав втрату, і лише постійна напружена праця підтримувала його, допомагала переносити самотність. Він зберігав кімнату дружини в такому вигляді, якою вона була за її життя, – здавалося, хазяйка кудись вийшла і має ось-ось повернутися. Григорій Давидович пишався своїм робочим кабінетом, що справді був облаштований зі сма-

ком – великі шафи з книжками, картини на стіні, масивний письмовий стіл, на підлозі й низенькій канапі – вовняні кататі килими ручної роботи. Григорій Давидович часто приймав гостей, пригощав їх кавою, декламував вірші (особливо любив цикл «Зів'яле листя» І. Франка) або тихенько наспівував щось із народної лірики.

Здоров'я з роками слабшало, за кілька років до смерті Григорій Вєрвєс переніс важку хворобу, після повернення з лікарні ходив з ковінькою, трохи накульгуючи. Повторного нападу хвороби він не пережив і помер на 81-му році життя.

У спогадах авторки цих рядків він залишився задумливим, сивочолим, з лагідною усмішкою.